

**Національна академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г. С. Костюка**

Соколюк Анна Олександрівна

УДК 159.923.2 : 005.336.5 (043.5)

**ОСОБЛИВОСТІ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО
СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті психології імені Г. С. Костюка НАПН України, лабораторія психології особистості імені П. Р. Чамати (м. Київ)

Науковий керівник

доктор психологічних наук, професор **Сердюк Людмила Захарівна**, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, лабораторія психології особистості імені П. Р. Чамати, завідувач

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, доцент **Львовчкіна Антоніна Михайлівна**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра соціальної роботи, доцент

кандидат психологічних наук, доцент **Купрєєва Ольга Іллівна**, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, кафедра педагогіки і психології вищої школи, доцент

Захист відбудеться “___” _____ 2016 р. об ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.453.02 в Інституті психології імені Г. С. Костюка НАПН України за адресою: 01033, м. Київ, вул. Паньківська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України за адресою: 01033, м. Київ, вул. Паньківська, 2.

Автореферат розісланий “___” _____ 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої

В. Л. Зливков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема професійного становлення та, пов'язаного з ним, розвитку особистості в учбово-професійній діяльності є актуальною для психологічних досліджень. Звичайно, розвиток особистості відбувається в процесі успішного оволодіння професійною діяльністю, значущою для суб'єкта, та має для нього особистісний смисл. Разом з тим, характер співвідношення особистісних особливостей людини та критеріїв успішності її професійної діяльності залишається не достатньо вивченим.

Проте, процес професіоналізації та особистісного розвитку студентів не завжди має бажане спрямування, наслідками чого може бути дезадаптація, конфлікти, зниження ефективності навчання, кризи цінностей, професійного вибору, мотиваційного вакууму (Г.О. Балл, В.О. Бодров, О.І. Бондарчук, Ж.П. Вірна, Н.О. Євдокимова, Р.В. Каламаж, Є.О. Климов, О.М. Кокун, Л.М. Карамушка, С.Д. Максименко, Л.З. Сердюк тощо).

Нові тенденції в розвитку сучасної освіти – глобалізація, гуманізація, демократизація і гуманітаризація, неперервність, міждисциплінарна інтеграція, індивідуалізація і інформатизація – зумовили виникнення ряду принципово нових ідей, серед яких на перше місце виступає ідея саморозвитку як феномена самодетермінації особистості. Навіть неглибокий аналіз показує, що в останнє десятиліття в психологічних дослідженнях прослідковується тенденція до зміщення акцентів із опису поведінкових реакцій особистості та впливу на них певних констант на дослідження внутрішнього світу людини, її суб'єктних властивостей, механізмів становлення активним суб'єктом саморозвитку та самодетермінації. Тому на сучасному етапі розвитку психологічної науки на передній план виступають проблеми дослідження процесів саморозвитку особистості та їх рушійних сил.

Таким чином, актуальність та недостатня наукова розробка даної проблеми зумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження «Особливості самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в межах планової НДР лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості» (2011–2015 рр.; номер держреєстрації – 0111U000359).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на вченій раді Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 11 від 25.11.2013 р.) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 2 від 24.03.2015 р.).

Мета дослідження – виявити психологічні чинники самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів та розробити на цій основі комплексну програму його забезпечення під час навчання у ВНЗ.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що самодетермінація професійного становлення майбутніх фахівців зумовлюється комплексом взаємопов'язаних

параметрів особистості, зокрема смисложиттєвими орієнтаціями, професійною спрямованістю, перспективою професійного майбутнього, професійною ідентичністю, самоефективністю.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз чинників та складових професійного становлення майбутніх юристів, визначити теоретичні передумови його самодетермінації.

2. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади та методичне забезпечення дослідження психологічних особливостей самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів.

3. Виявити взаємозв'язки особистісних параметрів, що обумовлюють професійне становлення студентів-юристів як суб'єктів майбутньої професійної діяльності.

4. Визначити психологічні засади самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів під час фахової підготовки у ВНЗ.

5. Розробити та апробувати програму психологічного забезпечення самодетермінації професійного становлення студентів під час навчання у ВНЗ.

Об'єкт дослідження – професійне становлення майбутніх юристів під час навчання у ВНЗ.

Предмет дослідження – самодетермінація професійного становлення майбутніх юристів під час навчання у ВНЗ.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали:

- положення теорії самодетермінації та внутрішньої мотивації (Е. Десі та Р. Райан, А. А. Файзулаєв, Х. Хекхаузен, В.І. Чирков та ін.), теорії суб'єктності (Р. Харре), теорії самоефективності (А. Бандура), теорії самоактуалізації (А. Маслоу), часової перспективи (Ж. Нюттен), положення позитивного підходу до функціонування особистості (М. Селігман, М. Чіксентміхайї); загальні положення мотиваційних концепцій (В. Г. Асєєв, В. К. Вілюнас, Є. П. Ільїн, О. М. Леонт'єв, М. Ш. Магомет-Еминов, А. Маслоу, Ж. Нюттен,);

- системний підхід в психології (Г.О. Балл, П.К. Анохін, Б.Ф. Ломов, С.Д. Максименко, В.Д. Шадріков та ін.);

- концептуальні засади професійного розвитку майбутнього фахівця (О.І. Бондарчук, Ж.П. Вірна, В.Л. Зливков, О.М. Кокун, Є.О. Климов, О.Р. Малхазов, А.К. Маркова, М.С. Пряжников, О.Ю. Пряжникова та ін.), самоорганізації та самодетермінації особистості в освітньому просторі (Г.О. Балл, Н.О. Євдокимова, Р.В. Каламаж, Л.М. Карамушка, С. Д. Максименко, Л.З. Сердюк, М.Л. Смульсон, Ю.М. Швалб та ін.);

- положення суб'єктного підходу (Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, О.І. Кузьміна, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева та ін.), концепція особистісних смислів (О.М. Леонт'єв, Д.О. Леонт'єв), концепції самоставлення (О.М. Колишко, Н.І. Сарджвеладзе, В.В. Столін, С.Р. Пантїлєєв та ін.).

Методи та організація дослідження.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дисертаційного дослідження застосовувалися такі *методи дослідження*:

- *теоретичні*: аналіз та узагальнення наукової літератури, систематизація,

класифікація, моделювання тощо;

- *емпіричні*: анкетування, тестування, зокрема використовувались такі психодіагностичні методики: методика дослідження смисложиттєвих орієнтацій (Д. Крамбо та Л. Махолік в адаптації Д.О. Леонтьєва); самоактуалізаційний тест (Е. Шостром); шкала самодетермінації (Є.М. Осін); тест життєстійкості (С. Мадді, адаптований Д.О. Леонтьєвим, О.І. Рассказовою); тест-опитувальник самоствавлення особистості (С.Р. Пантєєв, В.В. Столін); шкала психологічного благополуччя (К. Ріфф, модифікований варіант Т.Д. Шевеленкова, П.П. Фесенко); тест-опитувальник «Мотиви вибору професії» (Р.В. Овчарова); методика діагностики рівня професійної спрямованості (Т.Д. Дубовицька); методика визначення статусів професійної ідентичності (А. Азбель); шкала самоефективності (Р. Шварцер, М. Єрусалем) та авторський опитувальник самодетермінації професійного становлення майбутнього фахівця;

- *методи обробки та інтерпретації емпіричних даних*: кількісний та якісний аналіз (описова статистика, порівняння вибірових середніх за t-критерієм Стьюдента, кореляційний, факторний, регресійний аналіз та ін.).

У дослідженні взяли участь 214 чоловік – студенти юридичних спеціальностей ВНЗ м. Києва НПУ імені М.П. Драгоманова та Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Зокрема, 156 студентів спеціальності «Правознавство» (за програмами бакалавра та магістра), 30 студентів спеціальності «Правознавство» та 28 студентів спеціальності «Психологія» (за програмами перепідготовки).

Надійність та достовірність отриманих наукових результатів забезпечувалися відповідним методологічним обґрунтуванням його вихідних положень, різнобічним теоретичним аналізом проблеми, відповідністю застосованих методів поставленим завданням, кількісним та якісним аналізом отриманого емпіричного матеріалу, репрезентативністю вибірки. Обробка отриманих емпіричних результатів здійснювалася за допомогою комп'ютерної програми для статистичної обробки даних SPSS Statistics 21.0.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше*: на основі методології системного підходу, здійснено аналіз психологічних засад самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів; розкрито психологічні особливості розвитку базових параметрів самодетермінації професійного становлення студентів в процесі фахової підготовки у ВНЗ; *додовнено* наукові уявлення про психологічний зміст та складові самодетермінації професійного становлення майбутніх фахівців як цілісного феномена; *удосконалено* методичне забезпечення щодо здійснення психологічного дослідження самодетермінації професійного становлення майбутніх фахівців; *дістало подальшого розвитку* обґрунтування шляхів та засобів оптимізації професійного становлення майбутніх юристів в освітньому середовищі.

Практичне значення результатів дослідження полягає в обґрунтуванні психологічних засад самодетермінації професійного становлення майбутніх фахівців, розробці комплексної програми психологічного забезпечення самодетермінації професійного становлення студентів під час навчання у ВНЗ, розробці авторського діагностичного опитувальника самодетермінації професійного

становлення майбутнього фахівця, що може бути корисним у практиці психологічних служб ВНЗ та при викладанні навчальних дисциплін «Профорієнтація та профвідбір», «Психологія праці» та ін.

Результати дослідження впроваджено у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна» (довідка № 18 від 15 грудня 2014 року), в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (довідка № 126-03/3255 від 6 березня 2015 року), у середній загальноосвітній школі I–III ступенів № 263 імені Євгена Коновальця м. Києва (довідка № 98 від 15 квітня 2015 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно. Усі сформульовані положення та висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. Використані в дисертації положення інших авторів мають відповідні посилання і використані лише для підкріплення ідей здобувача. У співавторстві опубліковано 3 роботи.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження апробовано на: IX Міжнародній науково-практичній конференції «Духовність у становленні та розвитку особистості» (15–16 травня 2015 р., м. Чернівці); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти»; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Становлення та розвиток особистості в умовах освітнього простору: теорія і практика» (14–15 травня, 2015 р., м. Полтава); I Міжнародній науково-практичній конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя» (19–20 лютого 2015 р., м. Суми); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Духовність у становленні та розвитку особистості» (9–11 жовтня 2014 р., м. Івано-Франківськ); III Всеукраїнському психологічному конгресі з міжнародною участю «Особистість у сучасному світі» (20–22 листопада 2014 р., м. Київ); XII та XIV Міжнародних науково-практичних конференціях «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі» (2012, 2014 рр., м. Київ); VI, X та XI Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Молодь: освіта, наука, духовність» (2009, 2013, 2014 рр., м. Київ). Основні результати дисертаційного дослідження відображено у наукових публікаціях, вони доповідалися й обговорювалися на засіданнях лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати Інституту психології імені Г.С. Костюка (2013–2015 рр.)

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено у 14 друкованих працях: 6 статтях у фахових виданнях, 2 статтях у міжнародних наукових періодичних виданнях, 6 тезах конференцій.

Структура й обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (251 найменування) та додатків. Повний обсяг дисертації складає 189 сторінок, обсяг основного змісту – 165 сторінок. Вона містить 24 таблиці (на 8 сторінках), 8 рисунків (на 4 сторінках) та 9 додатків (на 43 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, мету і завдання дослідження, зазначено його теоретико-

методологічні основи, методи та організацію, викладено наукову новизну і практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та впровадження їх у практику.

У першому розділі «*Теоретико-методологічні засади самодетермінації професійного становлення майбутніх фахівців*» здійснено аналіз сучасних наукових уявлень щодо теоретичних передумов вивчення самодетермінації професійного становлення особистості, психологічних особливостей професійного становлення особистості, основних психологічних чинників та етапів.

Питання професійного становлення є предметом досліджень багатьох науковців. Це зумовлює наявність значної кількості підходів до трактування даного феномена, а саме: профорієнтаційний (Є.І. Головаха, О.В. Карпов, Є.О. Климов, М.С. Пряжников, С.М. Чистякова, П.А. Шавір та інші); життєдіяльнісний (К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Божович, М.Р. Гінзбург, В.А. Крутецький, С.Л. Рубінштейн); професійного розвитку (В.О. Бодров, Е.Ф. Зеєр, Т.В. Кудрявцев, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, Ю.П. Поварьонков, В.Ю. Шегурова та інші).

На основі узагальнення поглядів науковців *професійне становлення* особистості визначено як комплексний, динамічний процес, що полягає у формуванні її професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей та їх інтеграції. Це процес прогресивної зміни особистості внаслідок соціальних впливів, професійної діяльності та власної активності, спрямованої на самовдосконалення і самоздійснення, базовим вектором яких є потреба у розвитку і саморозвитку.

Визначено, що основними *чинниками* професійного становлення особистості є самоактуалізація, що полягає в реалізації свого особистісно-професійного потенціалу; професійна компетентність та оцінка власної ефективності – сукупність професійних знань, умінь, а також усвідомлення своїх можливостей і потреб, що характеризує ефективність професійного розвитку особистості і ступінь відповідності даного процесу соціально-професійним вимогам. Важливими чинниками професійного становлення особистості майбутнього фахівця (І.Ю. Вороцька, Ю.П. Поварьонков, Л.Б. Шнейдер та ін.) визначають професійну ідентичність (рівень значущості для суб'єкта професії прийняття себе як професіонала, системи цінностей, відповідних професійній спільноті) та професійну спрямованість (система домінуючих потреб, мотивів, ціннісних орієнтацій та установок на професійну діяльність), оскільки вони визначають кар'єрні орієнтації особистості, професійну компетентність, прагнення та орієнтацію на оволодіння професією, на особистісну та професійну самореалізацію.

Основними джерелами формування професійної ідентичності та спрямованості особистості є: *зовнішні* (професійна освіта, культурно значимі досягнення, ідентифікація із еталонним образом професіонала тощо); *внутрішні* (позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності, емоційно-позитивне прийняття своєї належності до професійної спільноти і успішне оволодіння правами та обов'язками, нормами і правилами професійної діяльності, наявність системи професійно важливих якостей особистості, ступінь активності особистості стосовно опанування майбутньої професії, мотиваційна та інші види готовності до реалізації

себе в майбутній професійній діяльності тощо).

Специфіка *мотивації професійного становлення* особистості зумовлена як сукупністю взаємопов'язаних особистісних параметрів, так і умовами освітнього середовища, основними тенденціями якого є гуманізація, демократизація, гуманітаризація, глобалізація, індивідуалізація, інформатизація, міждисциплінарна інтеграція сучасної системи освіти.

На основі аналізу теорій самодетермінації особистості та споріднених теорій (Г.О. Балл, А. Бандура, Е.В. Галажинський, Е. Десі, О. Р. Калітеєвська, О.М. Колишко, О. І. Кузьміна, Д.О. Леонт'єв, А. Маслоу, Ж. Нюттен, Є.М. Осін, Р. Райан, Р. Харре, М. Чікзентміхалії, В.І. Чирков та ін.), в структурі феномена самодетермінації професійного становлення особистості було виділено такі компоненти, що є також і рівнями його організації, як: цілі, цінності, смисли, усвідомленість свого життєвого шляху; перспектива професійного майбутнього, професійна ідентичність майбутнього фахівця; мотивація саморозвитку та самореалізації; самоефективність особистості, її самоствавлення та автономія, розуміння свого потенціалу та віра в свої можливості; здатність свідомого контролю і оцінки власних досягнень і перспектив.

Аналіз теорій самодетермінації особистості дозволив визначити її як здатність особистості визначати хід власного життя, керуючись рішеннями, що ґрунтуються на власних цінностях, поглядах і переконаннях, а не впливом оточення, ситуативними чинниками чи ін.; становлення самодетермінації особистості сприяє зростанню її автономності, автентичності, цілісності власного Я, осмисленості власного життя, задоволеності самореалізацією.

У другому розділі **«Методичне забезпечення емпіричного дослідження самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів»** на підставі теоретичного аналізу чинників та особливостей професійного становлення особистості, обґрунтовано загальні принципи та процедуру емпіричного дослідження, вибірку досліджуваних, визначено діагностичні показники та методичне забезпечення дослідження.

Визначено, що самодетермінація професійного становлення є однією із умов успішної адаптації та розвитку особистості в професійній діяльності, усвідомленою і адекватною мотивацією особистості, що створює її внутрішню готовність ставити і досягати цілей професійної діяльності, долати труднощі, самоудосконалюватися і самореалізовуватися.

На основі обґрунтованих нами уявлень про професійне становлення особистості як самодетермінований феномен було визначено такі його складові: цілі, цінності, смисли, усвідомленість свого життєвого шляху; перспектива професійного майбутнього; мотивація саморозвитку та самореалізації; самоефективність особистості, самоствавлення та автономія; здатність свідомого контролю і оцінки власних досягнень. Відповідно виділених складових, було визначено їх діагностичні показники та методичне забезпечення.

Також було розроблено та апробовано авторський опитувальник, призначений для діагностики самодетермінації професійного становлення студентів ВНЗ та її складових: *життєвих цілей, професійної перспективи, особистісної автономії та*

самоефективності особистості.

Побудова опитувальника ґрунтується на уявленнях, що самодетермінація професійного становлення особистості полягає в осмисленому виборі напряму професійної самореалізації, вираженій внутрішній мотивації та самоорганізації професійного становлення, в результаті чого створюються умови для досягнення нею високих результатів діяльності і, тим самим, укріплення її психологічного благополуччя, оскільки дозволяє погоджувати наявні у неї ресурси (здібності, особистісні риси, потенційні можливості, задатки) для організації власної життєдіяльності та досягнення поставлених цілей.

Надійність опитувальника встановлювалася за допомогою перевірки внутрішньої узгодженості та надійності частин тесту. Показник Альфа-Кронбаха становить 0,843, що свідчить про узгодженість питань, а отже й про надійність опитувальника. Надійність частин теста визначалася шляхом поділу опитувальника на дві частини (на парні та непарні завдання). Показник кореляції по Спірмену-Брауну між частинами теста становить 0,842, отже тест можна вважати надійним. Надійність методики як стійкість перевірялась повторним опитуванням досліджуваних через два тижні після першого етапу дослідження і теж показала задовільні значення.

Конкурентна валідність опитувальника перевірялась шляхом встановлення кореляційних зв'язків з показниками окремих шкал таких тестових методик, як теста смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Дж. Крамбо і Л. Махоліка в адаптації Д.О. Леонтєва, методики діагностики рівня професійної спрямованості Т.Д. Дубовицької, шкали психологічного благополуччя К. Ріфф, шкали самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема. Перевірка показала наявність значимих зв'язків на рівні $p \leq 0,001$.

У третьому розділі роботи **«Полівалентність самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів»** представлено результати емпіричного дослідження, основним завданням якого стало вивчення чинників та визначення психологічних засад самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів під час фахової підготовки у ВНЗ.

В ході здійсненого емпіричного дослідження отримані результати, які показують, що життя сучасних студентів характеризується осмисленістю, наявністю цілей, планів на майбутнє, проте часто перспектива майбутнього не підкріплена вірою в свої можливості.

У таблиці 1 представлені результати вивчення смисложиттєвих орієнтацій особистості, що становлять основу їхнього образу Я, вибірку досліджуваних склали студенти, що навчаються за програмами підготовки (I освіта) та перепідготовки (II освіта) юридичних спеціальностей та спеціальності «психологія».

Статистична перевірка даних на наявність відмінностей за програмами підготовки (I освіта) та перепідготовки (II освіта) свідчить про суттєві відмінності стосовно осмисленості життєвої перспективи та смисложиттєвих орієнтацій у студентів. Такі відмінності характеризують студентів, що здобувають «II освіту», як більш цілеспрямованих, вибір професії у них характеризується більшою осмисленістю, процес життя сприймається як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом, в особистісному плані відзначаються як такі, що мають

достатню свободу вибору, щоб побудувати своє життя у відповідності зі своїми цілями і планами. У студентів «І освіти» вищим є лише показник «локус контролю-життя», що виражає їхню переконаність у здатності контролювати своє життя, вільно приймати і втілювати у життя свої рішення.

Таблиця 1

Смисложиттєві орієнтації студентів

		Цілі в житті	Процес життя	Результативність життя	Локус контролю – Я	Локус контролю – життя	Загальний показник осмисленості життя
І освіта	\bar{X}	31,9	31,5	25,5	21,7	36,9	105,7
	S_x	6,3	5,9	4,8	3,7	5,4	15,8
II освіта	\bar{X}	39,4	35,7	31,5	27,6	31,7	117,1
	S_x	5,1	4,5	4,7	2,7	4,8	12,4

Примітки: \bar{X} – середнє значення; S_x – стандартне відхилення.

Отримані результати свідчать про необхідність розвитку осмисленості життєвої перспективи студентів в процесі навчання у ВНЗ. Тому важливими завданнями вищої освіти повинні стати розвиток ініціативи студентів, відповідальності, відчуття часу (своєчасності), цілісності життєвого шляху, життєвої перспективи, що дозволить їм краще самовизначитися, бути активними суб'єктами професійного та особистісного становлення, саморозвитку і самореалізації.

Мотиви вибору професії також мають певні відмінності у студентів виділених груп. Як видно із отриманих результатів, наведених у таблиці 2, у студентів, що здобувають другу освіту, серед мотивів вибору професії переважають індивідуально-значимі мотиви, суттєво вищими у них є також показники професійної спрямованості особистості.

Таблиця 2

Мотиви вибору професії та професійна спрямованість студентів

		Внутрішні індивідуально-значимі мотиви	Внутрішні соціально-значимі мотиви	Зовнішні позитивні мотиви	Зовнішні негативні мотиви	Професійна спрямованість
І освіта	\bar{X}	18,4	15,2	13,6	11,8	10,5
	S_x	4,8	4,6	3,6	4,9	4,8
II освіта	\bar{X}	21,2	16,8	12,8	12,6	16,35
	S_x	4,0	4,4	3,5	4,3	4,2

Примітки: \bar{X} – середнє значення; S_x – стандартне відхилення.

Слід зазначити, що переважаючі мотиви в обох групах можна віднести до категорій внутрішніх та індивідуально-значимих мотивів, які можуть виконувати функцію смислоутворення. Порівняння групових середніх за критерієм Стьюдента свідчить про статистичну значимість виявлених відмінностей ($p < 0,001$).

Високий рівень професійної спрямованості, що проявляється в ступені вираження прагнення до оволодіння професією і роботи за фахом, характерний для переважної більшості студентів «II освіти». Зокрема, серед студентів, що здобувають II освіту, низький рівень професійної спрямованості мають лише 14,3 % студентів, середній – 26,3 %, а високий – 54,4 %. Серед студентів, що здобувають I освіту, низький рівень професійної спрямованості мають лише 2,7 % студентів, середній – 21,6 %, а високий – 72,9 %.

Аналіз взаємозв'язку показників професійної спрямованості та професійної ідентичності особистості як важливих складових і чинників професійного становлення, свідчить про те, що високе значення професійної спрямованості забезпечується стійкими смисловими утвореннями особистості, особливо уявленнями про себе як сильну особистість, яка володіє достатньою свободою вибору, а також внутрішніми мотивами вибору професії (табл. 3).

Таблиця 3

Взаємозв'язок професійної спрямованості та професійної ідентичності студентів із показниками професійного становлення студентів

	Смисложиттєві орієнтації						Мотиви вибору професії			
	Осмисленість життя	Цілі у житті	Процес життя	Результативність життя	Локус контролю-Я	Локус контролю-життя	Внутрішні індивідуально-значимі мотиви	Внутрішні соціально-значимі мотиви	Зовнішні позитивні мотиви	Зовнішні негативні мотиви
Професійна спрямованість	0,42**	0,62**	-	0,36*	0,38*	0,44**	0,28*	-	-	-
Професійна ідентичність	0,58**	0,66**	0,49**	0,36**	0,59**	0,47**	0,39**	0,34**	-0,18*	0,16*

Примітки: ** – кореляція значима на рівні 0,001; * – кореляція значима на рівні 0,05.

Сформована професійна ідентичність пов'язана із високими показниками внутрішніх мотивів вибору професій, смисложиттєвими орієнтаціями. Також професійна ідентичність пов'язана з високою самоефективністю (0,39**) та професійною спрямованістю (0,47**). Отже, професійна ідентичність має беззаперечний зв'язок з професійним становленням особистості на етапі її професійної підготовки і пов'язана із високими показниками смисложиттєвих орієнтацій, внутрішніми мотивами вибору професії, високою самоефективністю та

професійною спрямованістю.

Оскільки, основним стрижнем, навколо якого будується самоактуалізація особистості та її професійна самореалізація, є її *психологічне благополуччя*, пов'язане із професійними планами, реалізацією її можливостей, наслідками якої є задоволення базових людських потреб та *життєстійкість*. Тому був нами здійснений аналіз вираженості показників психологічного благополуччя студентів-юристів.

Встановлено, що всі показники психологічного благополуччя мають рівень вище середнього у переважній більшості досліджуваних. Зокрема, значення вище середнього за шкалою «позитивні взаємини з оточуючими» мають 63 % досліджуваних; за шкалою «автономія» – 56 %; за шкалою «управління середовищем» – 57 %; за шкалою «особистісне зростання» – 65 %; за шкалою «цілі в житті» – 63 %; за шкалою «самоприйняття» – 59 %.

Результати кореляційного аналізу показують, що показники психологічного благополуччя пов'язані із показниками смисложиттєвих орієнтацій, самоставленням особистості, індивідуально значимими мотивами вибору професії і, особливо, із життєстійкістю особистості.

Показники життєстійкості свідчать про те, що значення вище середнього за шкалою «включеність» мають 40 % досліджуваних; за шкалою «контроль» – 50 %; за шкалою «прийняття ризику» – 35 %. Враховуючи отримані дані, слід зазначити, що більшість наших досліджуваних, нажаль, не мають переконаності в тому, що можуть отримувати задоволення від власної діяльності та можуть мати відчуття власної безпорадності. Разом з тим, вираженість компонентів життєстійкості (за С. Мадді) є важливим для збереження здоров'я, оптимального рівня працездатності й активності, особливо в стресогенних умовах життя.

Для вивчення визначення психологічних основ професійної самодетермінації студентів і їх змістовних характеристик нами був проведений факторний аналіз методом головних компонент з подальшою ротацією факторної структури Varimax.

В результаті було виділено 4 чинники, що пояснюють 76,4 % дисперсії.

Фактор 1 (28,6 %). Має найвищу кореляцію із показниками цілі в житті (0,85), осмисленість життя (0,82), автономія (0,77), самовираження (0,76), інтегральне самоставлення (0,73), життєстійкість (0,69), самоефективність (0,68), синергія (0,67), самокерівництво (0,59) та самоприйняття (0,53). Фактор характеризується високими показниками життєвих цілей і самосприйняття, а також сприйняття цілісності життєвого шляху. Його також складають показники самовираження, самовпевненості, самокерівництва, самоприйняття, самоефективності і життєстійкості. В цілому цей фактор відбиває картину відповідальності, пов'язаної із упевненістю в собі і своїх власних силах для підтримки позитивного самоставлення, тому його можна назвати *«цілепокладально-оціночний»*.

Фактор 2 (20,3 %) найвищу кореляцію має з показниками позитивних взаємин з іншими (0,82), управління оточенням (0,78), прийняття ризику (0,69), процес життя (0,67), результат життя (0,59), особистісне зростання (0,54) та локус контролю життя (0,55). Цей фактор, очевидно, можна назвати *«особистісно-смісловим»*. Особливістю цього фактора є високі показники осмисленості життя (особливо за

шкалами «процес» і «результат» життя), які пов'язані з вираженим внутрішнім локусом контролю, спрямованим на особистісне зростання і саморозвиток, а також на ставлення до себе з боку інших людей.

Фактор 3 (15,7 %) найвищі кореляції має із самоприйняттям (0,84), автентичністю (0,81), самоповагою (0,61) та осмисленістю життя (0,59). Цей фактор складає позитивне само ставлення і дає підстави інтерпретувати його як «автономію» і «незалежність».

Фактор 4 (11,8 %). Цей фактор утворює професійна спрямованість (0,79), включеність (0,67), внутрішні мотиви вибору професії (0,59), контроль (0,56). Тобто, фактор складають показники відповідальності і включеності, що пояснюють професійну спрямованість та мотивацію професійного вибору і контроль своїх дій. Фактор 4 можна назвати фактором «*професійної привабливості*».

Отже, емпіричним шляхом було встановлено, що основними структурними компонентами, що визначають самодетермінацію професійного становлення особистості, є смисложиттєві орієнтації, професійна мотивація, перспектива професійного майбутнього, смислотвірні мотиви, образ професійного майбутнього та образ майбутнього професіонала, віра в свої можливості, особистісна автономія, самоприйняття та самоефективність.

Для перевірки впливу «роботи за фахом» як чинника самодетермінації професійного становлення особистості, що, очевидно, також має вплив на формування професійної спрямованості, професійної ідентичності особистості, готовності до професійної діяльності, вибірка досліджуваних була поділена на групи: 67 студентів, що працює за фахом, і 89 студентів, що не працюють.

Перевірка за вказаним критерієм відмінностей в показниках професійного становлення студентів показала, що у студентів, що працюють, виявилися достовірно вищі значення показників самоефективності, професійної спрямованості, смисложиттєвих орієнтацій, внутрішніх індивідуально-значимих та соціально-значимих мотивів вибору професії, інтегрального самоствавлення, самоприйняття та прийняття ризику.

На основі регресійного аналізу даних з метою виявлення параметрів, що мають найбільший вплив на показник самодетермінації особистості, яка визначалась за допомогою шкали самодетермінації С.М. Осіна (тест вимірює суб'єктивне переживання особистістю того, наскільки вона сама визначає хід власного життя і наскільки її життя відповідає власним бажанням), було встановлено, що найбільш точно прогнозує значення показника самодетермінації модель, за якою пояснюється 53 % дисперсій, що включає показники «життєві цілі», «автономія», «професійна спрямованість» та «локус контролю-Я». Найбільший вплив на показник самодетермінації має показник «життєві цілі». Тому, розвиток цих характеристик у студентів під час навчання у ВНЗ має важливе значення для формування у них психологічних основ самодетермінації майбутньої професійної діяльності.

Отже, вивчення психологічних особливостей самодетермінації професійного становлення особистості дало можливість встановити найбільш вагомні параметри, розвиток яких у студентів у процесі їх професійної підготовки у ВНЗ сприятиме формуванню особистісних засад професійної самодетермінації.

На основі встановленого, обґрунтовано комплексну програму сприяння

професійній самодетермінації майбутніх фахівців, основним засобом якої є *особистісно-орієнтований тренінг*. Такий тренінг викликає зміни в самоорганізації та самосприйнятті особистості, створює можливість організації саморозвитку, самокорекції, самовдосконалення як неперервних процесів.

Розроблена тренінгова програма психологічного супроводу становлення особистості майбутнього фахівця складається з *чотирьох* самостійних, логічно пов'язаних блоків.

Блок 1. *«Самоставлення»*, спрямований на розвиток позитивного самоставлення особистості, через формування рефлексивної культури, здатності цілісного, творчого осмислення себе як суб'єкта власної життєдіяльності, особистісного та професійного саморозвитку та самореалізації.

Блок 2. *«Цілі, смисли, зв'язність життєвого шляху»*, спрямований на формування уявлень про цілісність життєвого шляху особистості (як складної системи життєдіяльності особистості в минулому, теперішньому, майбутньому), через рефлексію, диференціацію та усвідомлення власних цілей, життєвих смислів, установок; формування та розвиток навичок, умінь ефективного цілепокладання, асертивної поведінки, навичок роботи зі смислами і цілями, життєвими планами.

Блок 3. *«Самоефективність особистості»*, спрямований на розвиток самоефективності особистості, позитивного самоставлення, впевненості в собі, автономії мотивів, самокерівництва, через рефлексію власного «Я», досвіду власних успіхів, власних потреб, формування компетентності особистості.

Блок 4. *«Професійна ідентичність майбутнього фахівця»*, спрямований на сприяння професійному становленню особистості через формування та розвиток її професійної ідентичності, що забезпечує її цілісність, визначеність, усвідомленість в професії, актуалізує потреби в професійному саморозвитку та побудові професійних планів.

Впровадження програми відбувалось з урахуванням концепції професійного становлення студентів у ВНЗ Е.Ф. Зеєра – на етапі адаптації студентів (1 курс), на етапі інтенсифікації (2–3 курс) та на етапі професійної ідентифікації (4–5 курс).

Всього на всіх етапах впровадження програми в її реалізації взяли участь 29 студентів експериментальної групи (9 студентів 1-го курсу, 12 – 2–3 курсів та 8 – 4–5 курсів).

Ефективність програми перевірялась шляхом порівняння ключових утворень особистості, на формування яких спрямовувався активний вплив, через два місяця після завершення формувальних заходів.

Про досягнення поставлених в програмі завдань, зокрема, свідчить достовірне підвищення у студентів експериментальної групи таких показників мотиваційно-сміслової сфери як: процес життя та результат життя, внутрішні індивідуально-значимі мотиви та соціально-значимі, професійна спрямованість. Після комплексного тренінгу в його учасників достовірно зросли показники загальної задоволеності життям; процес свого життя вони сприймають як більш цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом; зросла оцінка результативності життя; задоволеність самореалізацією та внутрішня мотивація вибору професії, її особистісна значущість; прагнення до оволодіння обраною професією, інтерес до професії та бажання в майбутньому працювати і вдосконалюватися за обраним

фахом.

Значним аргументом на користь ефективності впровадженої програми є позитивна зміна показників *психологічного благополуччя особистості* як інтегральної оцінки задоволеності життям (рис. 1).

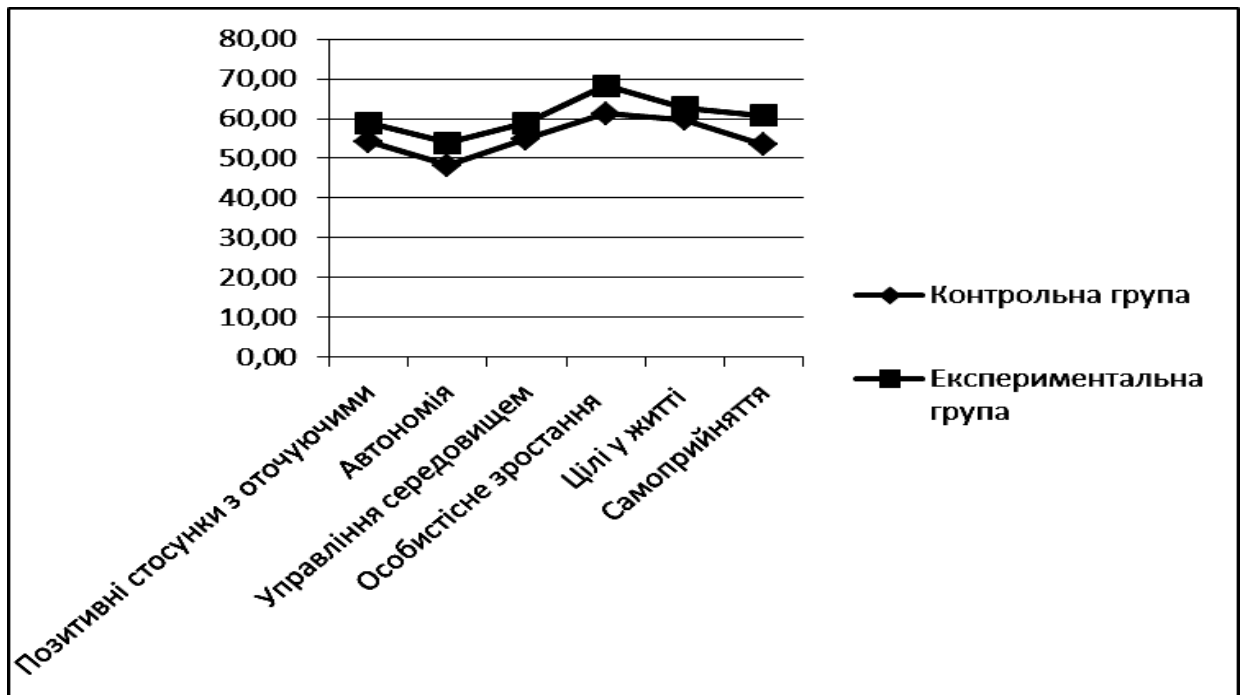

Рис. 1. Зміна показників психологічного благополуччя особистості

Також після впровадження програми зросло значення показників «позитивні взаємини з оточуючими», «автономія», «особистісне зростання», «цілі в житті» та «самоприйняття». У структурі *самоствалення особистості* зросли значення показників «самоповаги», «самовпевненості», «самоприйняття» та «саморозуміння»; показників самоактуалізації (збільшилися показники «компетентності в часі», «ціннісних орієнтацій», «самоприйняття» та «пізнавальних потреб»). Всі зазначені зміни є статистично значущими ($p < 0,001$).

Загалом, впровадження тренінгової програми сприяло зростанню почуття реалізації свого потенціалу, позитивного ставлення до себе, самостійності і незалежності, здатності протистояти негативним зовнішнім впливам, саморегуляції власної поведінки, покращенню взаємин з оточенням тощо.

Отже, доведено, що ефективне формування самодетермінації професійного становлення студентів забезпечується засобами цілеспрямованого психологічного впливу, інтенсифікації практичної складової підготовки студентів, а також запровадження технологій практико-орієнтованого навчання.

ВИСНОВКИ

Узагальнення отриманих у дисертаційному дослідженні результатів дозволило сформулювати підсумкові висновки:

1. Професійне становлення особистості визначається системними мотиваційно-смысловими утвореннями, що обумовлюють полівалентну спрямованість особистості на оцінку та оволодіння нею майбутньою професійною діяльністю.

Визначено теоретичні передумови вивчення самодетермінації професійного

становлення особистості: професійна самодетермінація особистості є основою досягнення нею високих професійних досягнень, оскільки дозволяє погоджувати наявні у неї ресурси (здібності, особистісні риси, нерозкриті можливості, задатки) для організації власної життєдіяльності.

Основними чинниками та структурними компонентами, що визначають самодетермінацію професійного становлення особистості, є смисложиттєві орієнтації, професійна мотивація, усвідомленість свого життєвого шляху; перспектива професійного майбутнього, професійна ідентичність майбутнього фахівця; мотивація саморозвитку та самореалізації; самоефективність особистості, її самоставлення та автономія, розуміння свого потенціалу та віра в свої можливості; здатність свідомого контролю і оцінки власних досягнень і перспектив.

2. Обґрунтовано та визначено методичне забезпечення дослідження; розроблено та апробовано опитувальник, призначений для діагностики самодетермінації професійного становлення студентів ВНЗ та її складових: життєвих цілей, професійної перспективи, особистісної автономії та самоефективності особистості.

3. Встановлено, що *позитивний* вплив на самодетермінацію професійного становлення майбутніх фахівців має осмисленість життя та цілеспрямованість, самокерівництво, здатність контролювати події життя, віра в свої можливості, прагнення до саморозвитку, пізнання та новизни, дія смислотвірних мотивів, сформована професійна спрямованість, самоефективність та автономність особистості; *негативний* вплив становлять чинники, зумовлені різними обставинами життя, помилками при виборі фаху, низькою рефлексією життєвих цілей, ригідністю вольових та особистісних якостей, що призводить до психоемоційного дискомфорту, внутрішньої конфліктності в структурі ставлень особистості, низького задоволення життям тощо.

4. Робота за фахом паралельно із навчанням у ВНЗ сприяє підсиленню пізнавальної мотивації, задоволеності результатами діяльності, прагненню до оволодіння обраною професією, бажанню в майбутньому працювати і вдосконалюватися в обраній професії; у студентів, що працюють, виявилися достовірно вищі значення показників самоефективності, професійної спрямованості, смисложиттєвих орієнтацій, внутрішніх індивідуально-значимих та соціально-значимих мотивів вибору професії, інтегрального самоставлення, самоприйняття та прийняття ризику.

5. Розроблено та апробовано програму психологічного сприяння самодетермінації професійного становлення майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ, спрямовану на цілеспрямоване формування професійної ідентифікації особистості майбутнього фахівця, через особистісну рефлексію, розвинуте позитивне самоставлення, усвідомлення власних цілей, смислів, актуалізацію потреби в професійно-особистісній самореалізації, компетентності та самодетермінації.

6. Апробація програми показала, що її запровадження сприяло активізації потреби особистості в самопізнанні, формуванню особистісної рефлексії; формуванню та підтриманню позитивного самоставлення; формуванню мотивації саморозвитку, як основи самоактуалізації особистості; активізації механізмів

переосмислення себе як суб'єкта взаємодії з оточуючим світом та іншими людьми; аналізу, усвідомленню ближніх та стратегічних життєвих цілей та цілей саморозвитку; актуалізації потреби в функціональній автономії та самоефективності особистості, формуванню навичок самоефективності та самопізнання.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці системи практичних заходів, спрямованих на забезпечення самодетермінації різних етапів професійного становлення особистості (від сприяння їх професійній адаптації до досягнення рівня вищої професійної майстерності).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Статті у наукових фахових виданнях:

1.1. Сердюк Л. З. Полівалентність професійної спрямованості майбутніх психологів / Л. З. Сердюк, А. О. Соколюк // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – 2014. – Т. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія, вип. 14. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. – С. 268–274. *(Внесок дисертанта полягає в аналізі результатів емпіричних досліджень, спрямованих на визначення особливостей професійної самодетермінації майбутніх фахівців).*

1.2. Соколюк А. О. Особистісно-професійний розвиток майбутнього фахівця як суб'єкта професійного становлення / А. О. Соколюк // Освіта регіону. – 2014. – № 3 (36). – К. : Ун-т «Україна». – С. 99–104.

1.3. Соколюк А. О. Мотиваційно-сміслові опосередкування професійного становлення майбутніх юристів / А. О. Соколюк // Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. пр. – К. : НУОУ, 2015. – Вип. 2 (45). – С. 236–241.

1.4. Соколюк А. О. Ціннісно-сміслові детермінації професійного становлення майбутніх фахівців / А. О. Соколюк // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 729: Педагогіка та психологія. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – С. 111–118.

1.5. Соколюк А. О. Комплексна програма сприяння самодетермінації професійного становлення майбутнього фахівця / А. О. Соколюк // Актуальні проблеми психології. – К., 2015. – Т. 9: Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія, вип. 6.– С. 57–64.

1.6. Сердюк Л. З. Психологічні чинники самодетермінації професійного становлення особистості / Л. З. Сердюк, А. О. Соколюк // Актуальні проблеми психології. – К., 2015. – Т. 9: Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія, вип. 7.– С. 317–322. *(Внесок дисертанта полягає в обґрунтуванні чинників професійної самодетермінації майбутніх фахівців).*

2. Статті у міжнародних наукових періодичних виданнях:

2.1. Соколюк А. О. Психологічні чинники професійного становлення особистості [Електронний ресурс] / А. О. Соколюк // Nauki Społeczno-Humanistyczne. Polsko-ukraińska czasopismo naukowe, № 04 (04), – S. 135–142. – Режим доступу : http://sp-sciences.io.ua/s1193195/sokoliuk_anna_2014._psychological_factors_of_persons_professional_formation._social_and_human_sciences._polish-

ukrainian_scientific_journal_04_04_pp._135–142

2.2. Соколюк А.А. Личностные основы самодетерминации профессионального становления будущих юристов / А.А. Соколюк // Вестник Академии МВД Кыргызской Республики им. генерал-майора милиции Э. А. Алиева. – 2014. – Вып. № 2. – С. 137–141.

3. Тези доповідей наукових конференцій:

3.1. Соколюк А. О. Психологічна підтримка та професійна орієнтація людей з особливими потребами / А. О. Соколюк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі, (Київ, листоп. 2012 р.): тези доп. – К. : Ун-т «Україна», 2012. – С. 386–388.

3.2. Соколюк А. О. Особистісна автентичність як психологічний ресурс професійного становлення майбутнього фахівця / А. О. Соколюк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі, (Київ, 19–20 листоп. 2014 р.) : тези доп. – К. : Ун-т «Україна», 2014. – С. 202–204.

3.3. Соколюк А. О. Юридична освіта в Україні та сучасні проблеми безпосередньої демократії / А. О. Соколюк // Молодь: освіта, наука, духовність : тези доп. VI Всеук. наук. конф., (Київ, квіт. 2009 р.) : у 3-х ч. – Ч. III. – К., 2009. – С. 109–111.

3.4. Соколюк А. О. Психологічні особливості особистості в конфлікті // А. О. Соколюк // Молодь: освіта, наука, духовність : тези доп. X Всеук. наук. конф., (Київ, квіт. 2013 р.) : у 3-х ч. – Ч. III. – К., 2013. – С. 203–205.

3.5. Соколюк А. О. Правовий конфлікт: структурний аналіз елементів / А. О. Соколюк // Молодь: освіта, наука, духовність : тези доп. XI Всеук. наук. конф., (Київ, 9–10 квіт. 2014 р.) : у 3-х ч. – Ч. III. – К., 2014. – С. 408–410.

3.6. Сердюк Л. З. Розвиток професійних та особистісних якостей студентів під час навчання у ВНЗ / Л. З. Сердюк, Соколюк А. О // Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., (Суми, 19–20 лют. 2015 р.). – Суми : Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – С. 82–83. (Внесок дисертанта полягає у теоретичному аналізі проблеми).

АНОТАЦІЇ

Соколюк А. О. Психологічні особливості самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2016.

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження психологічних чинників самодетермінації професійного становлення особистості, що є основою для досягнення нею високих результатів учбово-професійної діяльності та подальших професійних успіхів.

Встановлено, що професійне становлення визначається системними мотиваційно-смысловими та особистісними утвореннями, що обумовлюють полівалентну спрямованість особистості на оцінку та оволодіння нею майбутньою професійною діяльністю.

Визначено структурні компоненти феномена самодетермінації професійного

становлення особистості, які водночас є також і рівнями його організації: цілі, цінності, смисли, усвідомленість свого життєвого шляху; перспектива професійного майбутнього, професійна мотивація, професійна ідентичність майбутнього фахівця; мотивація саморозвитку та самореалізації; самоефективність особистості, особистісна автономія, розуміння свого потенціалу та віра в свої можливості; здатність свідомого контролю і оцінки власних досягнень і перспектив.

Розроблено та апробовано програму психологічного сприяння самодетермінації професійного становлення майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ. Результати апробації програми довели її достатньо високу ефективність. Запровадження програми сприяло активізації потреби особистості в самопізнанні, формуванню особистісної рефлексії; формуванню та підтриманню позитивного самоствавлення; формуванню мотивації саморозвитку як основи самоактуалізації особистості; активізації механізмів переосмислення себе як суб'єкта взаємодії з оточуючим світом та іншими людьми; актуалізації та усвідомленню цілей саморозвитку, потреб в функціональній автономії та самоефективності особистості, формуванню навичок самоефективності та самопізнання.

Отримані емпіричні результати цілком підтвердили гіпотезу дослідження.

Ключові слова: професійне становлення, самодетермінація професійного становлення, професійна самореалізація, професійна спрямованість, професійна ідентичність, психологічне благополуччя.

Соколюк А. О. Психологические особенности самодетерминации профессионального становления будущих юристов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Институт психологии имени Г. С. Костюка НАПН Украины. – Киев, 2016.

В диссертации осуществлено теоретическое обоснование и эмпирическое исследование психологических факторов самодетерминации профессионального становления личности, что является основанием для достижения ею высоких результатов учебно-профессиональной деятельности и дальнейших профессиональных успехов.

Установлено, что профессиональное становление определяется системными мотивационно-смысловыми и личностными образованиями, которые обуславливают поливалентную направленность личности на оценку и овладение ею будущей профессиональной деятельностью.

Определены структурные компоненты феномена самодетерминации профессионального становления личности, являющиеся также и уровнями его организации: цели, ценности, смыслы, осознанность своего жизненного пути; перспектива профессионального будущего, профессиональная мотивация, профессиональная идентичность будущего специалиста; мотивация саморазвития и самореализации; самоэффективность личности, личностная автономия, понимание своего потенциала и вера в свои возможности; способность сознательного контроля и оценки собственных достижений и перспектив.

Выявлено, что положительное влияние на самодетерминацию

профессионального становления будущих специалистов имеет осмысленность жизни и целенаправленность, саморуководство, способность контролировать события своей жизни, вера в свои возможности, стремление к саморазвитию, познанию и новизне, влияние смыслообразующих мотивов, сформированная профессиональная направленность, самоэффективность и личностная автономия.

Негативное влияние оказывают факторы, предопределенные разными обстоятельствами жизни, ошибками при выборе профессии, низкой рефлексией жизненных целей, ригидностью волевых и личностных качеств, что приводит к психоэмоциональному дискомфорту, внутренней конфликтности в структуре отношений личности, низкой удовлетворенности жизнью и др.

Установлено, что работа по специальности параллельно с учебой в ВУЗе, способствует повышению познавательной мотивации, удовлетворенности результатами деятельности, стремлением к овладению выбранной профессией, желанию в будущем работать и совершенствоваться в профессии; у работающих студентов выявлены достоверно высшие значения показателей самоэффективности, профессиональной направленности, смысложизненных ориентаций, внутренних индивидуально-значимых и социальнозначимых мотивов выбора профессии, интегрального самоотношения, самопринятия и принятия риска.

Разработана и апробирована программа содействия профессиональной самодетерминации личности. Результаты апробации программы показали ее достаточно высокую эффективность.

Полученные эмпирические результаты полностью подтвердили гипотезу исследования.

Ключевые слова: профессиональное становление, самодетерминация профессионального становления, профессиональная самореализация, профессиональная направленность, профессиональная идентичность, психологическое благополучие.

Sokoliuk A. O. Psychological features of self-determination of the professional becoming of future lawyers. – Manuscript.

Dissertation for Candidate degree in psychological sciences, specialty 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology. – G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The dissertation presents a theoretical foundation and experiential research of psychological factors of professional self-identity formation, which is the basis for achieving high results in educational and professional activities and further professional success.

Found that professional development is determined by system of meaning and motivational personality formations, that determine the polyvalent focus on individual assessment and mastering her future professional activities.

Determined the structural components of the phenomenon of self-professional development of personality, that are also the levels of its organization, goals, values, meanings, awareness of the career; the prospect of a professional future, professional motivation, professional identity of a professional future; self-motivation and self-

realization; self-efficiency of personality, personal autonomy, understanding their potential and faith in their capabilities; the ability of conscious control and assessment of their own achievements and possibilities.

Developed and tested the program of psychological self-promoting of professional development of future specialists during the studying at the university. The results of testing a program have shown its high efficiency. Implementation of the program has contributed the activation of needs of the individual self-knowledge, the formation of personal reflection; forming and maintaining the positive self-attitude; the formation of self-motivation as a basis of self-actualization; activation of mechanisms of reconsideration of itself as the subject of interaction with the outside and other people; actualization and self-awareness goals, needs in functional autonomy and self-efficiency of personality, the formation of skills of self-efficacy and self-knowledge.

The empirical results confirmed the hypothesis of the research.

Keywords: professional development, professional self-identity formation, professional self-realization, professional orientation, professional identity, psychological well-being.